
ZBIGNIEW ZIOŁO *

Funkcja geografii regionalnej świata w zintegrowanym modelu kształcenia nauczycieli geografii

Zarysowujący się proces rozwoju nauki zmusza poszczególne dyscypliny do ciągłego modernizowania swojego przedmiotu i celu badań, określania swoich funkcji w rozwijającym się społeczeństwie, a także do systematycznego doskonalenia metod badawczych.

Dotyczy to również geografii, w tym także geografii regionalnej czy, jak niektórzy nazywają, geografii regionalnej świata. Wydaje się, iż współcześnie, wraz z postępującym coraz silniej procesem integracji gospodarczej i społecznej świata, powinno wzrosnąć znaczenie geografii regionalnej jako źródła wiedzy o świecie. Jest ona z jednej strony niezbędna do prowadzenia określonej polityki rozwoju kraju i wyznaczania jego roli w międzynarodowym podziale pracy, a z drugiej także dla celów dydaktycznych na poziomie szkoły podstawowej, ponadpodstawowej czy wyższej.

Poniżej ograniczymy się do roli geografii regionalnej świata w procesie dydaktycznym. Na podstawowym i średnim poziomie kształcenia przekazujemy młodemu człowiekowi określone informacje oraz związane z nimi umiejętności analizy i syntezy, które pozwalają mu w dalszym życiu zawodowym właści-

* Zakład Geografii Ekonomicznej, Instytut Geografii, WSP Kraków.

wie rozumieć zmieniające się warunki w sytuacji międzynarodowej i stosunkach gospodarczych.

Obecnie jednak wydaje się, iż obserwujemy malejącą rolę geografii w zakresie kształcenia na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym, a także w życiu społeczno-gospodarczym. Wynika to w głównej mierze z uwarunkowań wewnętrznych, które są konsekwencją pewnego konserwatyizmu tej dyscypliny wiedzy w zakresie problematyki i metod badań, przydatności wyników dla działalności gospodarczej, a także z poważnym osłabieniem tempa rozwoju kadr. Stąd dla przywrócenia geografii odpowiedniej rangi niezbędne jest wypracowanie określonej polityki rozwoju tej dyscypliny naukowej w skali kraju. Ważnym ogniwem w tym względzie jest kształcenie nauczycieli geografii na poziomie akademickim, w tym kształcenie w zakresie geografii regionalnej. Nie trzeba bowiem nikogo przekonywać, iż właśnie nauczyciel jest pierwszym reprezentantem tej dyscypliny w społeczeństwie. On, w zależności od umiejętności warsztatowych i merytorycznych, w głównym stopniu wyznacza jej rangę społeczną i ogólne uznanie. Dlatego problematyka kształcenia nauczycieli w tym zakresie powinna stać się jednym z ważniejszych zadań stojących współcześnie przed geografami profesjonalnymi.

W obliczu szybkiego tempa rozwoju wiedzy, przekazu informacji i ich przetwarzania wysuwa się na czoło potrzeba ciągłej modyfikacji i doskonalenia systemu kształcenia nauczycieli geografii na poziomie akademickim. W procesie tym dąży się do przekazywania wiedzy nawiązującej do współczesnych osiągnięć naukowych, umiejętności jej transformacji na niższy poziom kształcenia oraz wydobywania z niej nowych treści poznawczych, kształcących i wychowawczych. Podejmując ten problem wychodzimy z założenia, iż dobór i układ treści kształcenia realizowany w szkołach wyższych powinien być odpowiednio skorelowany i powiązany w układach interdyscyplinarnych.

W dalszych rozważaniach nawiązujemy do zintegrowanego modelu kształcenia nauczycieli geografii na poziomie akademickim (Turczyn-Zioło I., Zioło Z., 1986). Najogólniej w tym modelu wśród treści kształcenia możemy wyróżnić trzy grupy przedmiotów składających się na całość programu akademickiego. Są to kierunkowe przedmioty geograficzne, przedmioty pedagogiczno-psychologiczne i przedmioty polityczno-ideologiczne. Każda z tych grup przedmiotów pełni odmienne funkcje w procesie kształcenia nauczycieli geografii.

Kierunkowe przedmioty geograficzne wyposażają przyszłego nauczyciela w najnowszą specjalistyczną wiedzę, która w trakcie jego pedagogicznej działalności stanowi określony rodzaj zasobów merytorycznych przekazywanych uczniowi w procesie dydaktycznym i wychowawczym.

Zadaniem przedmiotów pedagogiczno-psychologicznych jest dostarczenie przyszłemu nauczycielowi niezbędnej wiedzy związanej z umiejętnością przekazywania treści merytorycznych w procesie dydaktycznym, poznawanie cech osobowościowych oraz poziomu umysłowego przyszłego ucznia i in. (Szmyd 1983). Pozwalają one na poznanie ucznia jako podmiotu kształcenia i wychowania oraz jego warunków zewnętrznych, a także na podejmowanie określonych zabiegów, celem sterowania tymi procesami. Przedmioty te umożliwiają więc przyszłemu nauczycielowi i wychowawcy poznanie określonych cech środowiskowych i kształtujących je mechanizmów, w których uczeń wchodzi oraz rozwija swoje aspiracje i plany życiowe (Turczyn-Zioło 1979).

Przedmioty polityczno-ideologiczne dają przyszłym nauczycielom określoną wiedzę związaną z funkcjonowaniem różnych systemów społeczno-gospodarczych i politycznych oraz kształtujących się w nich społecznych stosunków produkcji, gospodarowania, celów i kryteriów ocen działalności ekonomicznej i społecznej itp.

Tabela 1

Miejsce geografii regionalnej
w zintegrowanym modelu kształcenia nauczycieli geografii

Przedmioty			Przedmioty
			geologia klimatologia hydrografia morfologia gleboznawstwo
Kierunkowe - geograficzne	geografia fizyczna	geologia klimatologia hydrografia morfologia gleboznawstwo	
	geografia gospodarcza	ludności osadnictwa przemysłu transportu rolnictwa usług	
	geografia regionalna		H
	dydaktyka geografii		
	przedmioty pomocnicze		
Pedagogiczno-psychologiczne			
Polityczno-ideologiczne			

Przedmioty					
kierunkowe - geograficzne					
ludność osadnictwo przemysł transport rolnictwo usługi	geografia regionalna	dydaktyka geografii	przedmioty pomocnicze	pedagogiczno- psychologiczne	polityczno- ideologiczne
	B				
	C				
J	A	K	L	M	N
	D				
	E				
	F				
	G				

Łącznie wymienione grupy przedmiotów dostarczają studentowi, przyszłemu nauczycielowi geografii najnowszych zasobów wiedzy oraz wskazują cały zestaw metod jej przekazywania, kształtują umiejętności poprawnego myślenia, wyrabiają nawyki oraz weryfikują poglądy młodzieży w zakresie racjonalnego działania. Wskazują one na historyczny aspekt wiedzy i metod jej przekazywania, wyrabiając potrzebę dbałości o systematyczną modernizację treści merytorycznych, które z kolei są warunkiem uzyskiwania efektów wychowawczych.

W dotychczasowym procesie kształcenia nauczycieli często treści poszczególnych grup przedmiotów, a także treści poszczególnych przedmiotów geograficznych nie wykazują wzajemnych korelacji i bywają przekazywane studentom niezależnie od siebie w formie encyklopedycznej. W obecnej sytuacji - wydaje się - należy podjąć działania zapobiegające dalszej hermetyzacji nauczania poszczególnych przedmiotów na rzecz zintegrowania ich treści, a co za tym idzie poszukiwania formalnych metod pozwalających na podejmowanie prób precyzyjniejszej koordynacji treści kształcenia nauczycieli geografii. W tym działaniu niezbędna jest modernizacja metodologii, poprzez opis zweryfikowanych treści za pomocą coraz powszechniej stosowanej teorii systemów. Wydaje się, iż zaproponowany wzorzec wskazuje na możliwości zintegrowanego kształcenia nauczycieli geografii i wychodzi naprzeciw wielu głosom wypowiadającym się za taką potrzebą.

Proponowany model zintegrowanego kształcenia nauczycieli geografii przedstawia tablica, w której przedstawiono wyróżnione uprzednio trzy grupy przedmiotów.

Wśród geograficznych przedmiotów kierunkowych generalnie możemy wyróżnić przedmioty obejmujące treści geografii fizycznej, społeczno-gospodarczej, geografii regionalnej świata, dydaktykę geografii i przedmioty pomocnicze. Poszczególne kategorie przedmiotów zajmują się funkcjonowaniem i przemianami warunków przyrodniczych i społeczno-gospodarczych. Opisując je i wyjaśniając otrzymujemy przesłanki do przewidy-

wania dalszych tendencji i do sterowania nimi w pożądanym kierunku. Wydaje się, iż w proponowanym modelu szczególna rola przypada geografii regionalnej. Dokonuje ona syntezy specjalistycznej wiedzy na wybranych przykładach budując typowe przykłady modeli dynamicznych, które pozwalają na lepsze zrozumienie związków logicznych występujących między treściami w poszczególnych przedmiotach kierunkowych.

Zarysowany model wskazuje na miejsce geografii regionalnej w zintegrowanym kształceniu nauczycieli geografii. Na jego podstawie w grupie przedmiotów geograficznych możemy wyróżnić:

- a) treści istotne wyłącznie dla geografii regionalnej, pole A;
- b) treści, które otrzymuje geografia regionalna od innych przedmiotów kierunkowych - B,C,D,E,F,G;
- c) treści, które dostarcza geografia regionalna innym przedmiotom kierunkowym - H,I,K,L,M,N.

Nadto podobne związki można wyróżnić między treściami geografii regionalnej a grupą przedmiotów pedagogiczno-psychologicznych, zwłaszcza grupą przedmiotów polityczno-ideologicznych.

Z szeregu badań wynika, iż nauczyciele akademicy realizujący poszczególne przedmioty bardzo rzadko lub okazjonalnie wskazują na związki treściowe występujące między wykładanym przez nich materiałem a materiałem pozostałych przedmiotów. Tymczasem, jak to wynika z przedstawionego schematu, istnieje rozległy obszar związków treściowych występujących z jednej strony jako zależności przyczynowe, z drugiej jako związki skutkowe.

Zarysowana część modelu wskazuje, iż tworzenie programu z zakresu treści geografii regionalnej w zintegrowanym kształceniu nauczycieli wymaga znacznego wysiłku wielu specjalistów nauk geograficznych.

Przedstawione miejsce geografii regionalnej w zintegrowanym modelu kształcenia wskazuje na bardzo rozległe pola ba-

dań empirycznych i działań praktycznych zmierzających do osiągnięcia w pełni skorelowanych treści kształcenia nauczycieli geografii na poziomie akademickim. Obok wiedzy szczegółowej z poszczególnych przedmiotów student uświadamia sobie związki występujące między ich treściami na konkretnych obszarach, regionach czy państwach.

W modelu tym nie jest możliwy do realizacji encyklopedyczny sposób podawania zdobywania wiedzy. W procesie dydaktycznym musi być położony akcent na treści merytoryczne i związki występujące między treściami pozostałych przedmiotów kierunkowych w odpowiedniej proporcji. Model ten zmusza nas do eliminowania treści odosobnionych nie wykazujących związków z innymi treściami, czyli eliminuje encyklopedyczny sposób przekazywania wiedzy.

W dotychczasowych podejściach modernizacji treści kształcenia wychodzi się zwykle od przebudowy programu szkoły podstawowej i dalej (dochodzi się do) szkoły ponadpodstawowej. Następnie, w formie postulatywnej przekazuje się pewne propozycje na wyższy - akademicki poziom kształcenia. To podejście w praktyce wytwarza prawie zawsze pewną lukę między zasobami wiedzy geograficznej a kształceniem na poziomie wyższym oraz kształceniem na poziomie ponadpodstawowym czy podstawowym. W układzie tym poszczególne poziomy kształcenia dążą do pewnej petryfikacji treści merytorycznych i metodycznych.

W proponowanym podejściu wychodzimy z założenia, iż punktem wyjścia modernizacji treści kształcenia powinny być zasoby wiedzy geograficznej. W wyniku ich analizy decydujemy, która część tych zasobów wiedzy ma być przekazana w procesie kształcenia akademickiego, a która część na poziomie kształcenia ponadpodstawowego i podstawowego. Wydaje się, iż zaproponowane podejście zmniejsza dystans między zasobami wiedzy geograficznej a treściami przekazywanymi na odpowiednich poziomach kształcenia oraz uaktywnia proces ciągłej modernizacji treści kształcenia.

Proces modernizacji następuje z jednej strony w drodze wchłaniania nowo odkrytych zasobów wiedzy geograficznej do programów kształcenia geograficznego na poziomie wyższym, a następnie ponadpodstawowym i podstawowym, z drugiej zaś polega na eliminowaniu treści zdezaktualizowanych.

Na zakończenie proponowałbym podjąć próbę weryfikacji treści kształcenia z zakresu geografii regionalnej w nawiązaniu do idei zintegrowanego modelu kształcenia nauczycieli. Problematykę można będzie włączyć do prac grupy tematycznej RP BP nr III.30.09 "Unowocześnienie kształcenia nauczycieli geografii na poziomie akademickim" koordynowanych przez COMSE.

LITERATURA

1. Szmyd J., 1983, Przyczynki do koncepcji kształcenia nauczycieli, (w:) Problemy Studiów Nauczycielskich nr 1. Wyd. Nauk. WSP w Krakowie.
2. Turczyn-Zioło I., 1979, Aspiracje i plany życiowe młodzieży szkół ponadpodstawowych obszaru uprzemysławianego i rolniczego (na przykładzie województwa tarnobrzeskiego). Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych KBRU PAN, nr 72.
3. Turczyn-Zioło I., Zioło Z., 1986, Zarys koncepcji zintegrowanego kształcenia nauczycieli geografii, (w:) Problemy Studiów Nauczycielskich nr 3, Wyd.Nauk. WSP w Krakowie.